

Badische Landesbibliothek Karlsruhe

Digitale Sammlung der Badischen Landesbibliothek Karlsruhe

**Americae tertia pars, Memorabilem provinciae Brasiliae
historiam continens**

Staden, Hans

Léry, Jean de

Francofurti ad Moenum, 1592

Kapitel XIII

urn:nbn:de:bsz:31-88707

CAP. XIII.

De bello, prælijs, fortitudine, & armis Barbarorum.

*America
amplitu-
do.*

*America-
nis qua
causa belli.*

*Barbari in
gratiam
e inimicis
reduci
non possunt.*

*Brasilienses
senioribus
obsequium
praestant.*

*Seniorum
Americo-
ratio.*

VANQVAM *Tououpinambaultij* *Toupinenquin* nostri bellum immortale gerunt aduersus varias finitimas gentes, pro more reliquorum omnium Barbarorum, quartam illam Orbis partem incolentium, quæ à Magellanico freto (quod ad 50. grad. ultra Antarcticum Polum iacet, vsque ad terras Nouas, quarum situs est ad 60. grad. citra eundem Polum) latitudine citra quadragies centena passuum millia occupat: proximi tamen & infensissimi eorum hostes ii sunt, qui *Margaiates* appellantur, quiq; eorum sunt focii Lusitani, quos *Peros* appellant. Sicut etiam *Margaiates*, nō modo *Tououpinambaultiis*, sed etiam Gallis eorum sociis sunt capitales hostes. Non tamen quod Barbari isti de finibus propagandis bello certent (plures enim agros quam opus sit occupant) aut de diuitiis ex spoliis, redemptionibus, armisq; deuictorum paradisi, cogitent. Hæc, inquam, eos minime mouent. Prout enim fatentur omnes, non alio permouentur affectu, quam vt parentum, amicorumq; iam olim captorum, & ab hostibus eo qui à nobis dicitur modo, deuoratorū, mortē quam seuerissime vliscantur. Cui studio tam pertinaciter adhærent, vt quisquis eorū in hostium manus inciderit, eandem pœnam necessario expectet, nimirum fore vt mactetur, deinde deuoretur. Præterea, vbi primum inter quosdam ex istis populis bellum est indictum, in eo consentientibus omnibus, hostem, cui illata sit iniuria in perpetuum de ea vliscenda cogitaturum, ac proinde ignauia tribuendum esse, si in suam redactum potestatem impune dimittant: eorum inimicitia adeo sunt inueterata, vt in gratiam inter se reduci nunquam possint. Merito itaq; dicemus Machiauellū, eiusq; discipulos (quibus hodie magno suo malo scætet Gallia) Barbaras istorum actiones imitari. Cum enim *Abes* isti contra doctrinam Christianam & docēt, & ad praxim reuocant, recenti gratia veteres iniurias non esse abolēdas, hoc est, homines Dæmonum similes alios alios parcere nunquam debere, annon satis declarant animos suos tygribus esse ferocios?

Ratio autem, qua *Tououpinambaultii* nostri ad bellum profecturi conueniunt, hæc est, quantum obseruare mihi licuit. Etsi Reges aut principes inter se nullos habent, sed pares sunt ferme dignitate, tamen hoc illis à natura inditum est (quod etiam à Lacedæmoniis exactissime olim est obseruatum) vt seniores, quos *Peoreru picheh* nominant, propter rerum experientiam suspiciant & obseruent: in singulis itaque pagis non aspernandum illis præstatur obsequium. Oblata hi occasione, vel inambulantes, aut lectis suis pensilibus xylinis insidentes, ceteros his aut similibus hortantur verbis:

Ergone (inquiunt alternatim loquētes, sermone minime interrupto) maiores nostri, qui tot hostes non modo debellarunt, sed etiam deuicerunt, & mactarunt, & deuorarunt, exemplo nobis fuere, vt perpetuo domi delitescamus?

Gen.

Gentem nostram, quæ tanto olim ceteris omnibus fuit terrori, ut eius cõspectum ferre minime potuerint, magno nostro cum dedecore, tãto affici probro patiemur, ut in laribus ipsis nostris ab hostibus bello petamur? Nostrane ignavia commitemus, ut *Margaiates & Peros-engaipa* (hoc est, illæ gentes nequam) primi in nos impetũ faciant? Tum orator ille, manibus humeros, & nates plaudens, cum exclamatione hæc addit verba: *Erima, Erima, Tououpinambaults, Conomiouassou Tan, Tan, &c.* hoc est, nequaquam populares mei, adolescentes fortissimi, ita nobis est agendum: quin potius ad certamen nos instruamus, mortique & mactationi nos deuoueamus, aut nostros vlciscamur.

His ergo seniorum orationibus, quæ aliquando in sex horas producuntur, auditores, qui attentissime audiunt, adeo ut ne syllaba quidem illis excidat, & animo & viribus aucti, in singulis pagis se inuicem compellantes, ad præfixum locum quam celerrime possunt magno numero conueniant. Verũ antequam *Tououpinambaultios* nostros ad prælium deducamus, quibus sint armis instructi dicendum est.

Ac primũ quidem *Tacapes*, hoc est, clauas, aut enses rubro, aliàs nigro ligno fabricatos habent: longitudine vulgo sunt quinque aut sex pedum, extrema parte orbiculatæ, aut ouali figura, latitudine pedali, crassitudine digiti pollicis in media sui parte, oræ vero commodissime exacuata, siquidem ex grauissimo ligno, quale est buxum, sunt confectæ, securis acutissima aciei perparum cedunt. Adeo ut facile credam vnicum *Tououpinambaultium* istiusmodi claua armatum, ac furore percitum, multum negotii duobus gladiatoribus nostratibus exhibere posse.

Tacape, genus claua lignea.

Arcus insuper habent, quos *Orapats* nominant, ex eodem ligni genere, rubro nimirum & atro fabricatos: ii longitudine & crassitudine nostros adeo superant, ut eos nec lentare, nec adducere vllus nostrũ possit: quin potius imo totis viribus puerorum decem annorum arcubus curuandis opus esse. Pro neruis ea est illis herba, quam *Tocon* vocant, quæ licet admodum sit exilis, tanta tamen est firmitudine, ut equi vires ferat. Sagittæ sunt vlnali longitudine: tribus iuncturis perficiuntur: media pars ex arundine, reliquæ vero duæ è ligno sunt nigro: segmina porro illa adeo concinne quibusdam arborum corticibus colligantur, ut firmitus agglutinari nequeant. Plumulas duas illis applicant pedali longitudine, quas filo xylino, quod gluten apud eos non fit in usu, constringunt: ossa præacuta mucronibus aptant: aliquando arundinis sicca frustulum palmi longitudine in modum scalpri dolatum: nonnunquam raiæ piscis caudæ extremum, quæ, ut alibi dixi, maxime est venenata. Ex quo vero Galli & Lusitani in eas regiones comitant, recepto eorum more Barbari sagittas ferreis spiculis, aut saltem clauis acutioribus firmare assueuerunt.

Orapat, arcus.

Tocon, herba arcibus neruorum loco. Sagittarũ longitudo.

Iam dictum est quæ sit illorum in versandis clauis illis suis dexteritas: ad arcus vero quod attinet, confido fore ut ii omnes, à quibus sunt conspecti Barbari, confirmet eos nudis brachiis tanta celeritate, tamq̃ certo ictu iaculari, ut (quod bona Anglorum pace, qui tamen peritissimi sagittarii habentur, dictum sit) sagittis suis manui qua arcũ tenent impositis, duodecim ab illis citius quam ab Anglis sex fuerint emissæ.

Americani sagittarii peritissimi.

*Parmaco-
riacea.*

Postremo parmas habent ex tergo *Tapi-rousson*, cuius iam ante meminī, latas, planas, & rotundas ad modū fundi tympani Germanici. His inter præliandum non obteguntur ad eum, quo solent milites nostri, modum, sed iis dimicando sagittas hostium excipiunt. Hæc vero sunt vniuersa Americanorum arma: neque enim aliis armaturis corpus suum obtegunt: quin contra (exceptis plumaceis pileis, armillis, breuibuscq; aliis indumentis quibus corpus suum, vt ante dictum est, exornant) si vel indusio essent induti ad prælium profecturi, confestim illud exuerent, veriti ne illo intricarentur.

*Ferreos en-
ses Barbari
parui fa-
ciunt.*

Vt autem sermoni de armis Barbarorum finem imponam, illi siquando à nobis enses ferreos accipiebant, sicut *Moussacat* cuidam ex meis vnum dono dedi, statim vaginas procul abiciebant: idem quoq; acceptis cultris factitabāt, eorum fulgore delectabantur, aut ad abscindendos arborum ramos vtiliores, quam ad pugnam censebant: ac sane, vt à me dictum est, optime suis versandis eos esse exercitatos, commodius illis vtuntur.

Ceterum tormenta aliquot minimi pretii eò deuexeram: hæc Barbari terni singula displodebant, vnus manibus impositum ad destinatum intentabat, alter collimabat, tertius ignem admouebat. Tamen quia cannam ad os vsq; complebant, nisi carbo contusus pulueri tormentario à nobis fuisset admixtus, magno eorum periculo tormentum fuisset disruptum. Ad hæc nolo prætermittere, Barbaros, cum primū tormentorum maiorum, & minorum strepitum audirent, quodammodo territos fuisse, præsertim cum nonnullos ex nostris auem ab arbore deicientes videbant, feramve humi sternentes plumbea glande, quam ipsi non cernebant, tamen arte cognita, hæc reformidare desierunt: dicebant enim se celerius sagittas sex iaculari posse, quam quis tormentum semel aptaret. Si quis autem obijciat tormentum longe altius penetrare: Respondeo, nec thoraces bubalinos, nec hamis confertos sagittæ à Barbaris emissæ impetum ferre, quin ea æque ac glande tormentularia traijciantur. Veruntamen quia commodiori loco hæc à nobis dici poterunt, cum ad Barbarorum prælia ventum erit, ne confuse agam, iam Barbarorum copias ad præliandum educo.

*Seniores
Barbari
agminis
duci.*

*Barbari si-
ne ordine,
inconfuse
tamen in-
cedunt.*

*Inubia, cor-
nua ingen-
tia.*

*Fistula ex
ossibus hu-
manis.*

Ea qua dictum est ratione coactis, ad octo aut decem capitum millia, mulieribus non paucis, non ad præliandum quidem, sed ad impedimenta, & com meatus comportandos, in castra conuenientibus, ex senioribus ij, qui hostes maximo numero interfecerunt, & deuorarunt, copiis præficiuntur: quibus ducibus itineri se accingunt. Quamuis autem incedant nullo ordine, tamen cum iter faciunt cōglobati, fortissimis primam aciem occupantibus, mirū est quam commode vniuersa illa multitudo, sine tribuno & mensore se recipiat, ita vt signo dato celerrime in aciem conueniat.

Ceterum nonnulli sunt, qui cornibus, quæ ipsi *Inubia* vocant, sesquiulnæ longitudine, & crassitudine hastæ nostratis ab inferiori parte palmi latitudine, instar buccinæ milites cient, tum patria excedentes, tum etiā castra mouentes. Nonnulli etiam fistulas ex ossibus hostium, olim mactatorū & deuoratorum, gerunt, quibus assidue in itinere canūt, vt sociorum animos excitent, studium-

que

que hostes consimiliter maectandi, augeant. Si vero, quod frequenter cōtingit, nauigio expeditionē in hostes facere placeat, littora legunt, nec alto mari se cōmittunt. In suis vero se linterib. disponūt. eos *Ygat* nominant, singuli cōstant ex singularū arborum cortice detracto in hūc vsū destinato, tantā tamē amplitudinis, vt singuli quinquagena capiant hominū capita. Itaq; stantes pro more suo nauigiū agunt remo vtrinq; plano, quem medium cōprehendunt. Hi porro lintres cū plani sint, minimo negotio aguntur. Eorū tamen in alto mari, vel oborta tempestate vsus est nullus. Sed in summa malacia Barbaris nostris ad militiam proficiscentibus, classē sexaginta huiusmodi linteribus constantem conspicias. Hi tam celeri æquor percurrunt motu, vt mox oculos fugiant. Atq; hi sunt exercitus *Toupinenquin* terra, mariq;

Ygat, linter corticeus.

Hoc instructi modo quinquaginta nonnūquam passuum millia in hostium fines progrediuntur. Primoq; hoc vtuntur stratagemate fortissimi quique, ceteros cum mulieribus, & impedimentis post se relinquunt itinere vnus, aut duorum dierum: summo cum silentio accedunt, silualque occupant insidias hostibus struentes, quibus adeo sunt intenti, vt non raro per 24. horas illic delitescant. Hostes vero, si ex improviso fuerint adorti, quotquot viri, feminae, ac pueri occurrunt, non modo deducuntur, sed etiam maectantur ab hostibus in patriam reducibus, frustatimque *Boucan* imponuntur, ac tandem deuorantur. Atque eo facilius incautos opprimunt, quod pagi (nam vrbes nullae sunt illis) mœnibus non cinguntur, calarumque (quae tamen 80. aut 100. passus in longitudinem protenduntur) fores nullae sunt, earum vero loco palmarum ramos, aut herbae *Pindo* caulem ad ianuas suas apponunt. Quosdam tamen pagos, qui hostibus sunt contermini, iam palis ex palmis longitudine 6. pedum munire & circumuallere didicerunt, praeterea stipitibus ligneis praecutis muricum loco aditus muniunt: itaque si hostes noctu aggredi pagos illos voluerint, quod illis est familiare, pagani tum in eos tuta via irrumpunt, quo fit vt siue pugnam, siue fugam capessant, nusquam euadant, quin aliqui pedum vulneratorum dolore prosternantur, qui confestim ab paganis torrentur, & eduntur.

Primum Barbarorum stratagemata.

Si vero aperto Marte pugnare contendunt, copiis vtrinque eductis, vix credibile est quam atrox, quamq; horrendum sit praecelium: cuius ipse spectator fui, ac proinde merito de eo referre possum. Ego cum Gallo altero, paulo curiosius, magno nostro periculo (si enim à *Margaiatibus* capti aut laesi fuissetem, deuorationi fuissetem deuoti) Barbaros nostros in militiam eūtes comitari volui. Hi numero 4000. capita cum hostibus ad littus decertarunt, tanta ferocitate, vt vel rabidos & furiosos quosq; superarent.

Tououpinambaultij, cū primū hostes conspexere, in tantos, tamque editos vlulatus perruperunt, vt qui lupos hīc venantur, cum illis vlulatibus comparandos minime edant: clamor vero aërem adeo feriebat, vt tonitru vix exaudiri tū potuisset. Accedentes vero propiūs clamores ingeminabant, cornibusque concrepabāt, fistulis deniq; canebant, minas alii in alios intentabant, ossaq; mortuorum hostium ostentabant: dentes item, quorum nōnulli filo traiectos ultra vlnas duas collo appensos gerebant: denique gestibus horrorem spectan-

Ad praecelium venientium Barbarorum vlulatus.

Offiū maectatorum ostentatio.

tibus incutiebant. Ad manus autem vbi ventum est, longe in peius res ruere: tanta enim sagittarum nubes est vtrinque emissa, vt muscas volantes multitudine

*Barbari
ferocissimi.*

ne imitarentur. Saucii vero non pauci strenue tela à corpore auellebant, quæ rabidorum more canum mordebant, nec tamen propterea prælio abstinebãt. Hæc enim gens adeo fera est, & truculenta, vt tantisper dum virium vel tantillum restat, continuo dimicent, fugamque nunquam capebant. Quod à natura illis inditum esse reor. Etenim à Nobili quodã accepi viro Gallo, qui militiam colit, bellorum ciuilium nostrorum tempore, in legionibus Gallicis Americanos milites duos fuisse, qui strenue & fortiter se gerebant: quapropter à Centurionibus plurimi fiebant. Quod tamen in eam accipi partem nolim, quasi affirmarem nullos in illis reperiri posse, qui ignauiam Asianorum, mollitiem Europæorum aut Afrorum imitarentur: assidua enim exercitatio militem strenuum facit. Vtut sit, vbi manus cum hostibus *Tououpinambantij* conferre cœperunt, clavis illis suis vtrinque acerrime ferierunt, adeo vt obuium quemque non

non modo humi sternerent (non secus ac lanii boues) sed etiam penitus mactarent.

Vtrum generosis infideant equis an non , à me non quaeritur : Lectorem enim memorem esse credo eorum, quae superius à me dicta sunt , equis aliisque iumentis Barbaros penitus carere, ac proinde pedites omnes incedere. Ego vero, qui alias saepe equum mihi optaram, quem Barbaris conspiciendum praebere, tum sane optimum cui infiderem , praesentique me periculo liberarem, votis omnibus exoptabam : quippe mihi fit verisimile, Barbaros, si cataphractum militem nostratem equo generoso insidentem , ignemque hinc è tormentulo erumpentem, illinc vero equum resilientem conspicerent, *Aignan*, hoc est, cacodæmonem adesse credituros. Tamen à quodam memoriae est proditum, magnum illum Attabalipam Peruensium Regem, quamuis equum antè conspexisset nullum, tanta fuisse animi magnitudine, ut Pisarro (qui cum ut sese ostentaret, tum ut Indos Attabalipam stipantes perterrefaceret, còtinuo equum suum glomerato gressu solo insultantem agitabat) propius ad Regem accedente, spumaq; ab equi ore in regis vultum defiliente, minime tamè commotum fuisse, quin morte plecti eos imperasse, qui equi horrore stupefacti terga vertissent. Quae res (inquit historiographus) Barbaris fuit terrori, nostris vero admirationi.

Iam vero, ut narrationis seriem repetam, si quis quaerat quid tu, comesq; tuus tantisper dum praeliū comittebatur, annò vna cum Barbaris dimicabatis? Ingenuè fateor nos, qui adeo imprudenter Barbaros essemus comitati, imprudentiam illam altera cumulare noluisse; sed paulum à conflictu remotos, spectaculo illo contentos fuisse. Testor interea me, qui nò semel rum equitum tum peditum copias ingentes in aciem instructas, hinc conspexi, tanta nunquam voluptate videndis peditum legionibus armis fulgentibus, quanta tū pugnantibus istis *Tououpinambaultiis* perfusum fuisse. Praeterquam enim quod sibilantes, saltantes, & celeriter admodum & dextre sese in orbem glomerantes, iucundissime spectabantur, accedebat insuper telorum nubes densissima, quorū pennae rubrae, caeruleae, virides, rosae, aliorumq; id genus colorum, soli obiectae radiabant, vestes item, pilei, armillae, ceteraq; ex plumis compacta ornamenta, quae mirum in modum spectantium oculos fulgore feriebant.

Hoc praelio trium horarum spatio confecto, multis vtrinque caesis & faucibus, *Tououpinambaultiis* nostri victoriam reportarunt, captiuosq; cum viros tum feminas plus minus triginta ad suos deduxerunt. Nos vero qui officium aliud praestiteramus nullum, nisi quod strictis gladiis, tormentulisque, ut Barbaris animos adderemus, nonnunquam displosis praeliantes spectaueramus (quod maxime gratum sit illis, si cum ipsis ad bellum proficiscantur hospites) tantam de nobis concitauimus opinionem, ut ab eo tempore seniores peculiari nos beneuolentia & amore sint complexi.

Captiuus itaque in medio agmine collocatis, nonnullisque ex robustioribus funibus vinctis, ad Ganabarae sinum tendimus, à quo passus circiter XXIV. M. aberamus. Vndique vero ex foederatis permulti saltantes, tripudiantes, &

D d

Barbari equos si videret quid de illis sentirent.
Hist. Gen. Ind. lib. 4. cap. 113.

Corpora telorum, Barbarorum plurimis ornata.

Captiuus vinctus. Barbarorum ob victoriam reportatam planissimus.

es ruere:
multitudi-

bant, quae
bstinebāt.
vel tantil-
od à natura
i militiam
Americā-
r à Centu-
, quasi af-
litiem Eu-
em strenu-
erre caepe-
quemque
non

plaudentes nobis gratulatum obuiam veniebant. Denique cum ad locum insulae nostrae oppositum peruenimus, ego comesque meus scapham conscendimus, ad castellumque nostrum reuertimur. Barbari vero in continente pagos suos singuli repetiere. Paucis post diebus Barbari quidam ex iis, qui captiuos apud se habebant, ad castellum nostrum accessere, quos per interpretes rogamus, ut mancipia aliquot Villagagnoni vendant. Sic captiuorum pars magna ex Barbarorum faucibus est erepta: agre tamen, & inuitis Barbaris. Quod mihi non multo post est apertissime indicatum. Mulierem quandam cum puerulo suo vix dum bimulo emebam, pretium erant merces quaedam, quarum aestimatio ad tres libellas Francicas accedebat, venditor autem meus ita conquerebatur: Quid in posterum futurum sit nescio, ex quo autem *Paycolas* (sic Villagagnonem nominabant) huc appulit, vix dimidiam captiuorum nostrorum partem comedimus. Puerulum illum mihi referuare vehementer cupiebam, sed Villagagno, restitutis mercibus meis, & matrem & filium vendicauit. Matri nunquam dicebam fore, ut cum mare transmitterem, puerulum huc transporterem. Illa vero (adeo vindictae reposcendae animis gentis illius haeret cupido) respondebat, malle se, ut à *Tououpinambaultiis* voraretur, quam ut in tam remotas terras deportaretur: sperare se, ut grandior factus ad populares suos quoquo modo elapsus se reciperet, ac cognatorum suorum mortem vlcisceretur. Nihilominus tamen (ut ante est à me dictum) è quadraginta aut quinquaginta mancipiis, quibus ad castelli nostri munitionem utebatur, decem pueros selegimus, quos nauibus impositos ad Henricum secundum tum Galliarum regem misimus.

*Captiui a
Gallis ere-
pti.*

CAP. XIII:

*Captiuos suos quo tractent modo Barbari, quibusque ceremoniis in iisdem
maetandis & edendis utantur: quibus per occasionem imma-
nissima crudelitatis alia exempla adiecta
sunt.*

*Captiui
quomodo
excipiatur
ab hostib.*

*Ad capti-
ui maetatione
conueniuntur.*

UNC superest ut dicamus, quonam modo captiui à victoribus excipiantur. Vbi primum in victorum fines sunt deducti, non modo exquisitissimis aluntur cibis, sed etiam vxores viris dantur (non autem viri feminis) immo non dubitabit is, qui captiuum apud se habet, filiam suam aut sororem in vxorem illi dare, quae viro diligentissime ministrabit. Ceterum cum maetationis tempus non sit praefixum, sed modo citius, modo tardiùs expediuntur, prout fuerint utiles, viri quidem aucupio, venationi, & piscatui: feminae vero hortis colendis, aut ostreis colligendis: omnes tandem suum more saginatos maetant, vorantque his ritibus.

Primum finitimis omnibus res denuntiatur, tum virorum, feminarum, puerorum fit concursus ad locum, vbi est futura maetatio. Ibi matutinum tempus potando